

Ὁ Ἅγιος Λάζαρος στὴν Ὁρθόδοξη Εἰκονογραφία

π. Σταμάτης Σκλήρης

Στὸ Ἀπολυτίκιο τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου ψάλλουμε:

«Τὴν κοινὴν Ἀνάστασιν πρὸ τοῦ Σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τὸν Λάζαρον, Χριστέ ὁ Θεός. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς ὡς οἱ παῖδες, τὰ τῆς νίκης σύμβολα φέροντες, Σοὶ τῷ Νικητῇ τοῦ θανάτου βοῶμεν ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ Ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου».

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ δοξολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας τὴν Ἀνάσταση τοῦ ἐδῶ τιμωμένου Ἁγίου Λαζάρου. Καὶ ταυτόχρονα φανερῶνει μὲ αὐτὰ τὸ βαθύτερο νόημα καὶ τοῦ θαύματος τῆς Ἀναστάσεως του καὶ τῆς ἐορτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποῦ σχετίζεται μὲ αὐτό. Ὅτι δηλαδὴ τὸ θαῦμα αὐτὸ τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι μόνο ἓνα γεγονός τῆς ζωῆς τοῦ Λαζάρου, ἀλλὰ καὶ προτύπωση τῆς κοινῆς Ἀναστάσεως ὁλοκλήρου τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἴδια ὅμως ἀλήθεια ποῦ ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴν θεολογικὴ ποίηση καὶ τὴν δοξολογικὴ μουσικὴ της, τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐκφράζει καὶ μὲ μίαν ἄλλη γλῶσσα, μὲ τὴν ζωγραφικὴ γλῶσσα τῆς εἰκονογραφίας. Τὸ πῶς, μὲ ποιοὺς τρόπους, ἢ ζωγραφικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τιμᾷ καὶ ὑμνεῖ τὸν τιμώμενο καὶ στὸ παρὸν συμπόσιο Ἅγιο Λάζαρο θὰ ἀποτελέσει τὸ θέμα τῆς εἰσηγήσεώς μας.

Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία ἔχει ἀφιερῶσει στὸν Ἅγιο Λάζαρο δύο εἰκονογραφικὰ θέματα. Τὸ ἓνα ἀναφέρεται στὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου. Τὸ ἄλλο εἶναι ἡ ἰδιαίτερη προσωπικὴ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ὡς ἱεράρχου. Θὰ περιγράψουμε τὰ δύο αὐτὰ θέματα καὶ στὸ τέλος θὰ δοῦμε συνολικὰ τὴ θέση καὶ τὴ σημασία τοῦ Ἁγίου Λαζάρου στὴν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία καὶ στὴ θεολογία τῆς Ἀναστάσεως.

Α' Το Εικονογραφικό θέμα της «Αναστάσεως του Λαζάρου»

Το θέμα αυτό είναι ευαγγελικό και ιστορικό. Βασίζεται σε διηγήσεις των Ευαγγελίων (Ιω. 11, 1–44), και δεν είναι κατ' αρχήν συμβολική παράσταση. Αποτελεί απεικόνιση γεγονότος ιστορικού που έλαβε χώραν σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Στη Βηθανία. στον τόπο όπου έμενε ο φίλος του Κυρίου με τις αδελφές του λίγες ημέρες πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Περιέχει, λοιπόν, ἡ εἰκόνα τῆς «Αναστάσεως τοῦ Λαζάρου» συγκεκριμένα ιστορικά στοιχεία τὰ ὅποια εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

- 1) Τὰ τελούμενα συμβαίνουν ἔξω τῆς Βηθανίας, ἡ ὅποια φαίνεται στὸ βάθος.
- 2) Φαίνεται ὁ τάφος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄνθρωποι ἀφαιροῦν τὴν πλάκα.
- 3) Ὁ Λάζαρος φαίνεται μέσα στὸ μνημεῖο ὄρθιος ἢ νὰ ἀνακάθεται, τυλιγμένος μετὰ τὰ σάβανα.
- 4) Ἕνας εἰκονιζόμενος φέρνει τὸ μανίκι τοῦ στῆ μύτη γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν δυσσομία πὺ ὅλοι περιμένουν ἀπὸ ἕναν τετραήμερο νεκρό.
- 5) Αὐτὸς πὺ φέρει τὴν πλάκα τοῦ τάφου φαίνεται νὰ καταβάλλει μεγάλη μυϊκὴ δύναμη γιὰ νὰ σηκώσει τὸ βάρος τῆς πέτρας.
- 6) Φίλοι, γείτονες καὶ μαθητὲς παρακολουθοῦν ἔκθαμβοι.
- 7) Ἡ Μάρθα καὶ ἡ Μαρία προσκυνοῦν τὸν Κύριο καὶ τοῦ φιλοῦν τὰ πόδια μετὰ εὐγνωμοσύνη.

8) Ὁ Ἰησοῦς εἶναι παρὼν καὶ ἀπευθύνει τὸ κάλεσμα πρὸς τὸν Λάζαρο εὐλογώντας τον μετὰ τὸ δεξιὸ του χέρι. Εἶναι τὸ κυριαρχοῦν στὴ σύνθεση πρόσωπο, τὸ ὁποῖο προσδίδει στὴν ζωγραφικὴ καὶ κάποιους ἄλλους χαρακτῆρες πὺ ξεπερνοῦν τὰ ιστορικὰ δεδομένα καὶ ἀνάγουν τὴν εἰκόνα σὲ ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ λίγο. Πάντως ἤδη σ' αὐτὰ τὰ ιστορικὰ στοιχεία τῆς εἰκόνας καταβάλλεται προσπάθεια νὰ φανεῖ πὺς ὁ Ἰησοῦς εἶναι πηγὴ δυνάμεως καὶ ζωῆς. Ἡ ζωγραφικὴ ὡς τέχνη τῆς ὀράσεως καὶ ὄχι τῆς ἀκοῆς, ὡς τέχνη τοῦ χώρου καὶ ὄχι τοῦ χρόνου, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει κίνηση καὶ δράση, οὔτε νὰ μᾶς βάλει νὰ ἀκούσουμε τὸ «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Ὅμως μπορεῖ ἀντ' αὐτοῦ νὰ βρεῖ τὴ γόνιμη στιγμή, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἔχει πάρει τὴν παντοκρατορικὴ στάση σὰν Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ κοιτάζοντας πρὸς τὸν νεκρὸ φίλο Του μετὰ ἀστραφτερὴ ματιὰ, ἀπλώνει δυναμικὰ τὸ χέρι καὶ τὸν εὐλογεῖ, κι αὐτὴ ἡ χάρη πὺ τοῦ δίνει εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Λαζάρου.

Ἄς συγκρατήσουμε αὐτὰ τὰ ιστορικὰ στοιχεία γιὰ τὴν περαιτέρω διερεύνηση τοῦ θέματος, ὑπογραμμίζοντας τὴν θέση–κλειδί πὺ κατέχει ὁ Ἰησοῦς στὴν παράσταση. Καὶ ἂς ἐπιχειρήσουμε νὰ ἐντάξουμε τὴν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου μέσα στὸ ὅλο λειτουργικὸ πλαίσιο τῆς εἰκονογραφίας. Θὰ δοῦμε τότε ὅτι ἡ Ἐκκλησία δίνει

στο εικονογραφικό θέμα της αναστάσεως του Λαζάρου ιδιαίτερη αξία. Δεν το θεωρεί ως ένα από τα θαύματα του Κυρίου μόνο, ούτε ως ένα έπεισόδιο από το βίο ενός αγίου της απλώς. Συμπεριλαμβάνει το θέμα στο Δαιδεκάορτο, δηλαδή μέσα στον εικονογραφικό κύκλο των δώδεκα γεγονότων που θεωρεί ως τα πλέον βασικά στην ένσαρκο Οικονομία του Χριστού. Τις δώδεκα αυτές σκηνές τοποθετεί ή στις καμάρες της στέγης του ναού που σχηματίζουν το σταυρό του βυζαντινού ρυθμού ή στις φορητές εικόνες που σχηματίζουν το Εικονοστάσι ή Τέμπλο.

Είναι φανερό πως θέλει να μάς χειραγωγήσει από τα κατώτερα διαζώματα τοιχογραφιών με μεμονωμένους αγίους, σκηνές από τους βίους και θαύματά των, προς την ένσαρκο Οικονομία του Χριστού (πάνω στις κεραίες της σταυροειδοῦς στέγης του ναού) που παρουσιάζει το Δωδεκάορτο και μέσω του Δωδεκαόρτου προς κάτι άλλο. Μας οδηγεί προς τον Έρχόμενο Παντοκράτορα Χριστό, ο οποίος ανατέλλει ως νοητός ήλιος της δικαιοσύνης από το βάθος του τρούλλου.

Οι εικόνες πάλι του τέμπλου μάς εισοδεύουν στο Ίερό Βῆμα, στην ευχαριστιακή ατμόσφαιρα που δεν είναι άλλο από πρόγευση της έσχάτης ημέρας, πάλι δηλαδή του Έρχόμενου Χριστού, που μάς ανοίγει τῆ Βασιλεία του Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Πρέπει, λοιπόν, ἐκτός ἀπὸ τὴν καθαρὰ ἱστορικὴ διάσταση νὰ ἀναζητήσουμε στὰ θέματα τοῦ Δωδεκαόρτου (ἐπομένως καὶ στὴν Ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου) μίαν ἄλλη ἐρμηνεία καὶ σημασία. Ἡ λειτουργικὴ τους θέση τῶν μὲν τοιχογραφιῶν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, τῶν δὲ φορητῶν εἰκόνων μεταξὺ κυρίως Ναοῦ καὶ Βήματος σημαίνει λειτουργικὰ μία θέση ἀνάμεσα στὴν ἱστορία καὶ στὰ ἔσχατα. Καὶ πράγματι, ἂν προσέξουμε τὴν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου καὶ ἂν τὴν δοῦμε μέσα στὸ γενικὸ κλίμα τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας, θὰ καταλήξουμε πὼς κάτω ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἐπίπεδο κρύπτεται κάποιον ἄλλο. Κάθε λεπτομέρεια ἱστορικὴ, πού παρουσιάζεται στὴν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου, ἀποδίδεται τεχνοτροπία κατὰ τὸν γνωστὸ βυζαντινὸ τρόπο πού δημιουργεῖ ἓνα ἄλλο, παράλληλον πρὸς τὸ ἱστορικὸ, ἐπίπεδο, ἓνα ἐπίπεδο ἐσχατολογικόν, τὸ ὁποῖο στοιχειοθετεῖται ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λεπτομέρειες.

1. Ὁ νεκρὸς Λάζαρος δὲν ἔχει παθητικὴ στάση, ἀλλὰ σκύβει πρὸς τὸν Κύριον σὲ στάση ὑπακοῆς, σὰν ἡ Ἀνάστασή του νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ὑπακοῆς τῆς φθαρτῆς φύσεως στὸν Ἰησοῦ, πού ἀποδεικνύεται πλέον στὴν εἰκόνα ὄχι μόνο ὡς ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς Χριστὸς Κυρίου, στὸν ὁποῖον ὑπακούουν τὰ πάντα. "Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ παντοκρατορικὴ στάση, μὲ τὴν ὁποία εἶδαμε ὅτι παρουσιάζει τὸν ταπεινὸ Ἰησοῦ ἢ εἰκόνα. Ἔχει δηλαδὴ ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία μίαν ἰδιάζουσα ὄραση, πού ἐπιπροβάλλει τὴν ἱστορία στὰ ἔσχατα. Βλέπει ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ πίσω ἀπ' αὐτὰ ὀραματίζεται τὸ ἐσχατολογικὸ τους «τέλος», τὴν ὀλοκλήρωσή τους.

2. Αυτό δὲν συναντᾶται μόνο σὲ ἐπιμέρους λεπτομέρειες τῆς συνθέσεως, σὰν ὁ ἀγιογράφος νὰ ἐμπνεύσθηκε μία λεπτομέρεια γιὰ νὰ θεολογήσει στιγμιαία. Οὔτε εἶναι κάτι ποὺ συναντᾶμε σὲ μία εἰκόνα ἑνός, ἄς ποῦμε, ἐμπνευσμένου ἀγιογράφου, ἐνῶ λείπει ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἑνός ἄλλου, μὴ ἐμπνευσμένου. Ἀλλὰ μία ἐσχατολογικὴ πνοὴ ὑπερβάσεως τοῦ θανάτου, τῆς φθορᾶς καὶ ὄλων τῶν νόμων τῆς φύσεως διαπερνᾷ ὀλόκληρη τὴν εἰκονογραφία, ἐπομένως καὶ κάθε εἰκόνα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ ὀρθόδοξο τυπικὸ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἐμπνευση ἢ εὐσέβεια τοῦ κάθε ἀγιογράφου. Χαρακτηριστικὴ ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι ἡ ἐξῆς λεπτομέρεια. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ σηκώνει τὴν πλάκα τοῦ τάφου φαίνεται νὰ καταβάλλει μεγάλη μυϊκὴ δύναμη γιὰ νὰ μετακινήσει τὴ βαρεῖα πέτρα. Ὅμως ἂν δοῦμε πὼς εἰκονίζεται ἡ ἴδια ἡ πλάκα τοῦ τάφου, θὰ παρατηρήσουμε πὼς ζωγραφίζεται ἀβαρῆς καὶ ἀνάλαφρη. Αὐτὸ τεχνοτροπικὰ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ ὅτι ἡ ὅλη σύνθεση δὲν φωτίζεται ἀπὸ συγκεκριμένη ἐνδοκοσμικὴ πηγὴ φωτὸς (ἥλιο κτλ.), ἀλλὰ ἀπὸ φῶς ποὺ δὲν ξέρουμε ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ δὲν ἀκολουθεῖ τὸ νόμο τῆς εὐθύγραμμης διαδόσεως. Γι' αὐτὸ δὲν ἀφήνει ἡ πλάκα σκιὰς στὸ ἔδαφος, δὲν ἔχει πάνω της πολλές καὶ κυρίως μονόπλευρες σκιές, δὲν ἔχει πάχος καὶ βάθος, καὶ ἐπομένως δὲν μᾶς πείθει πὼς ἔχει βάρος. Ἔχουμε, λοιπόν, ἀφ' ἑνὸς ἓνα σχέδιο, ἓνα σκίτσο τῆς παραστάσεως ποὺ ὑποβάλλει τὸ αἶσθημα βαρύτητος καί, ἀφ' ἑτέρου, ἓνα φῶς ποὺ φωτίζει ἰδιαζόντως αὐτὸ τὸ σχέδιο ἔτσι, ὥστε νὰ αἶρει τὸ αἶσθημα βαρύτητος. Νὰ ποῖα εἶναι ἡ ζωγραφικὴ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Δείχνει τὸν πραγματικὸ κόσμο, ἀλλὰ μεταμορφωμένο κι ἀπελευθερωμένο ἀπὸ τὴ φθορά. Δείχνει μὲν τὰ πάντα σὲ ἓνα ἐπίπεδο ἱστορικὸ καὶ ρεαλιστικὸ, ἀλλὰ ταυτόχρονα τὰ ἀνάγει σὲ ἄλλο ἐπίπεδο ὑπερἱστορικὸ, υ-περρεαλιστικὸ, ἐσχατολογικὸ.

3. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ βουνὰ καὶ τὰ κάστρα, τὰ ὁποῖα μὴν ἀφήνοντας σκιὰς καὶ ὄντας ὀλόφωτα, οὔτε αἶσθημα βαρύτητος οὔτε φθορᾶς ὑποβάλλουν.

4. Μάλιστα τὰ βουνὰ στὶς περισσότερες εἰκόνες τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου ἔχουν τὴν ἰδιαζούσα πρισματικὴ δομὴ τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς ποὺ τὰ παρουσιάζει σὰν ἀνάλαφρα ἐλατήρια ποὺ ἐκτοξεύονται πρὸς τὰ πάνω, ἀντὶ νὰ βαραίνουν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς βαρύτητος.

5. Τὸ φῶς, τέλος, τῆς εἰκόνας εἶναι τέτοιο, ποὺ δὲν μᾶς δημιουργεῖ τὸ αἶσθημα οὔτε πὼς ἀνατέλλει οὔτε πὼς δύει. Δὲν νιώθουμε πὼς ἡ εἰκόνα παρουσιάζει τὰ δρώμενα σὲ μία ὀρισμένη χρονικὴ στιγμὴ τῆς ἡμέρας.

Τὰ ἐσχατολογικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ποὺ συνυπάρχουν μὲ τὰ προαναφερθέντα ἱστορικὰ στοιχεῖα τῆς παραστάσεως ἐνοποιοῦν τὸ χρόνο καὶ τὸν χῶρο, δὲν τὸν δείχνουν κομματιασμένο καὶ ἐνώνουν ἱστορία καὶ ἔσχατα στὸ ἓνα πρόσωπο τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἀνέστησε τὸν Λάζαρο καὶ εἶναι ταυτόχρονα ὁ Ἐρχόμενος Παντοδύναμος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Παντοκράτωρ. Ὅποτε ἡ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου ζωγραφιζόμενη ὀρθοδόξως ἀνάγεται σὲ εἰκόνα ὅχι μόνο Ἀναστάσεως τοῦ ἑνὸς ἀνθρωπίνου προσώπου, τῆς μίας ὑποστάσεως τοῦ Λαζάρου, ἀλλὰ καὶ Ἀναστάσεως

ολόκληρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ μεταμορφώσεως ολόκληρης τῆς κτίσεως. Νά, λοιπόν, τὸ νόημα τῆς ἑορτῆς ποῦ —ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχή— φανερώνει ἡ ποίηση καὶ ἡ ὑμνογραφία, ὄχι λιγότερο ὅμως καταδεικνύει καὶ ἡ ζωγραφικὴ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας μας./

Β' Τὸ Εἰκονογραφικὸ θέμα τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ὡς Ἐπισκόπου

Ἡ Ἐκκλησία ὅμως δὲν μένει μόνο στὴν ἱστορία τῆς παραστάσεως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου. Ἔχει καὶ τὴν ἰδιαίτερη εἰκόνα του, ὅπως καὶ κάθε ἀγίου. Τὰ ἐνδοϊστορικὰ στοιχεῖα τῆς εἰκόνος εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν παράδοση. Σύμφωνα μ' αὐτὴν ὁ ἅγιος Λάζαρος μετὰ τὴν ἀνάστασή του ἔμεινε στὴ ζωὴ ἀκόμη τριάντα ἔτη, ἦλθε στὴν Κύπρο, ὅπου ἔγινε ἐπίσκοπος καὶ ἐκήρυξε τὸν Χριστό, ἐκοιμήθη δὲ καὶ ἐτάφη στὸ Κίτιο, ἀπὸ ὅπου μεταφέρθηκαν τὰ ἅγια λείψανά του τὸ 890 στὸν περικαλῆ ναὸ ποῦ ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του ὁ Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός. Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὴν παράδοση αὐτὴ εἰκονίζεται ὁ ἅγιος Λάζαρος μὲ ἀρχιερατικὰ ἄμφια, κρατώντας τὸ Εὐαγγέλιο μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι.

Ἰδιαίτερη ἐντύπωση προκαλεῖ τὸ πρόσωπό του. Ἔχει θλιμμένη ἔκφραση, εἶναι ρυτιδωμένο καὶ δὲν ἔχει μαλλιά, μουστάκια καὶ γένεια. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς εἶναι πολὺ σπάνιες. Ἡ σημαντικότερη συναντᾶται στὴν πασίγνωστη ἐκκλησία τοῦ Ἄρακα στὰ Λαγουδερα καὶ εἶναι τοιχογραφία τοῦ 1192. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι ἰδιάζοντα καὶ μᾶς παραπέμπουν στὴν τοιχογραφία τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου στὸ ναὸ τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος ποῦ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ Σκόπια, γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Νέρεζι καὶ μὲ θαυμάσιες τοιχογραφίες τοῦ 1164, δηλαδὴ μίας τριακονταετίας πρὶν ἀπὸ τὸ τῆς Κύπρου. Καὶ στὴν τοιχογραφία τοῦ Νέρεζι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἁγίου εἶναι ἰδιάζοντα σὲ σχέση πρὸς ἄλλα μνημεῖα. Ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς του δὲν σκεπάζεται, ὅπως σὲ εἰκόνες τοῦ Σινᾶ. Τὸ μέτωπο εἶναι ἰδιαίτερα στρογγυλὸ (στοιχεῖο ποῦ δὲν συναντᾶται ἀλλοῦ παρὰ μόνο στὸν Ἄρακα). Ἡ βαθειὰ ρυτίδα κάτω ἀπὸ τὸ μῆλο τοῦ προσώπου ἔχει ὀλόιδιο σχῆμα μὲ τοῦ Ἄρακα. Δὲν ἔχει καθόλου μουστάκια καὶ γένεια, ὅπως ἔχουν ὅλες οἱ μεταβυζαντινὲς εἰκόνες καὶ —ἔστω σὲ μικρότερο βαθμὸ— οἱ παλιὲς βυζαντινὲς. Ἐπίσης ἡ στροφή τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι ἴδια καὶ στὸ μνημεῖο τῆς Κύπρου καὶ στὸ Νέρεζι, σὰν ὁ ζωγράφος τοῦ Ἄρακα νὰ ἀντέγραψε τὸ Νέρεζι.

Κάτι τέτοιο δὲν εἶναι ἀπίθανο, γιατί ἔχει μαρτυρηθεῖ ὁμοιότητα ἀνάμεσα σὲ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου καὶ ἀντίστοιχα μνημεῖα ὄχι μόνο τοῦ Σινᾶ (Γ. Σωτηρίου) ἀλλὰ καὶ τῶν Βαλκανίων. Ἔχει γραφεῖ μελέτη τοῦ Βόϊσλαβ Τζούριτς γιὰ τὶς ὁμοιότητες τῆς κυπριακῆς φορητῆς εἰκόνος τοῦ ἀγίου Πέτρου πρὸς τοιχογραφία τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Ἀνδρέα στὸν ποταμὸ Τρέσατς πάλι κοντὰ στὰ Σκόπια («Τὸ ἐργαστήριο τοῦ Μητροπολίτου Ἰωάννου», περιοδ. Ζογραφ τεῦχος Γ', 1969). Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς παρατηρήσαμε ὁμοιότητες μεταξύ Ἐπιταφίου Θρήνου τοῦ Νέζερι καὶ Κουρμπίνοβο (1191) ἀφ' ἑνός, καὶ Μονῆς Χρυσοστόμου στὸν Κουτσοβέντη στὴν Κύπρο, ἀφ' ἑτέρου (πρβλ. τὰ χέρια καὶ στάση Θεοτόκου). Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ

άχθοῦμε στο συμπέρασμα πώς ὁ ἀγιογράφος τοῦ Ἄρακα πήρε τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου τοῦ Νέρεζι, τὸ ἐπεξεργάσθηκε βέβαια μὲ τὴ δική του τεχνοτροπία, καὶ τὸ ἔδωσε μὲ σχέδιο σώματος ἱεράρχου μὲ φελόνιο, ὠμοφόριο καὶ εὐαγγέλιο, πετυχαίνοντας ἔτσι καὶ στάση σιλουέτας δυνατὴ καὶ ἔκφραση προσώπου μοναδικὴ σὲ πνευματικὴ καὶ ἀσκητικὴ δύναμη. (Οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο προσώπων εἶναι ἐλάχιστες. Στὸ Νέρεζι συναντᾶμε ἀπαράμιλλη πλαστικότητα, φωτοσκίαση καὶ ἓνα βλέμμα μᾶλλον ἀπλανὲς σὰν νὰ ξυπνάει, ἐνῶ στὰ Λαγουδέρα περισσότερη γραμμικότητα, σχηματοποίηση καὶ σπάνια δύναμη ἔκφρασεως στὸ βλέμμα). Αὐτὴ ἡ χειρονομία τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἄρακα, νὰ πάρει τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνασταινόμενου Λαζάρου ἀπὸ τὸ Νέρεζι καὶ νὰ τὸ βάλει στὴν εἰκόνα του, δὲν εἶναι ἄμοιρη μίας θεολογικῆς ἀλήθειας, τὴν ὁποία ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε καὶ ἀναπτύξουμε λίγο ἐδῶ, στὸ τέλος τῆς εἰσηγήσεώς μας.

Γ'. Ὁ Ἅγιος Λάζαρος καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία τῆς Ἀναστάσεως

Μὲ ἄλλα λόγια μποροῦμε νὰ ποῦμε πώς ὁ ἀγιογράφος ἔκανε ὅ,τι κάνει ἡ ἀγιογραφία ὅταν ζωγραφίζει τὸν Χριστὸ στὶς ἐμφανίσεις Του μετὰ τὴν Ἀνάσταση. Τὸν παρουσιάζει νὰ ἔχει τὰ στίγματα στὴν πλευρά, στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια. Μὲ τὰ στίγματα αὐτὰ τὸν ἀναγνώριζαν οἱ μαθητές, παρ' ὅλο πὺ ἐμφανιζόταν μεταμορφωμένος «ἐν ἑτέρα μορφῇ». Τὰ στίγματα αὐτὰ βλέποντας καὶ ψηλαφώντας ὁ Θωμᾶς ὁμολόγησε «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου!». Συνέδεαν δηλαδὴ τοὺς δύο τρόπους ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ, α) τὸν πρὸ τῆς Ἀναστάσεως καὶ β) τὸν μετὰ τὴν Ἀνάσταση «ἐν ἑτέρα μορφῇ», χάρις στὸ ἓνα καὶ μόνο σῶμα Του, πὺ δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὴν Ἀνάσταση νὰ φέρει τὰ ἴδια στίγματα τῆς ἀγάπης Του. Ἡ σταυρικὴ θυσία Του ἐξ ἀγάπης, ἡ ὁποία δηλώνεται καὶ φαίνεται μὲ τὰ στίγματα, Τοῦ ἔδινε τὴν μία καὶ μοναδικὴ ταυτότητα μὲ τὴν ὁποία τὸν ἀναγνώριζαν. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ διατήρηση τῶν στιγμάτων τοῦ Πάθους Του μετὰ τὴν Ἀνάσταση δείχνει πὺς, ἐνῶ κάθε φθορὰ θὰ καταργηθεῖ μὲ τὴν Ἀνάσταση, θὰ μείνουν τὰ σημάδια ἐκεῖνα πὺ δίνουν ἐκκλησιαστικὴ ταυτότητα στὸν Ἅγιο, ἐπειδὴ προέρχονται ἀπὸ σχέσεις πὺ τὸν συνέδεσαν γιὰ πάντα μὲ τὸν Χριστὸ καὶ μὲ τὴν Ἐκκλησία. Στὸ Χριστὸ ἔμειναν τὰ στίγματα. Στὸν Ἅγιο Λάζαρο ἔμειναν τὰ σημάδια ἀπὸ τὸν θάνατό του. Πάνω στὸν θάνατό του ἐπέδρασε ὁ Κύριος καὶ τὸν ἀνέστησε ἐξ ἀγάπης καὶ τώρα ἐμεῖς, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀναγνωρίζουμε ἀμέσως τὴν εἰκόνα τοῦ Λαζάρου, ἐπειδὴ ἔχει τὰ σημάδια πὺ τοῦ δίνουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ του ταυτότητα.

Ὁ ἀγιογράφος, λοιπόν, πὺ πήρε τὸ πρόσωπο τοῦ Λαζάρου ἀπὸ τὴν σύνθεση τῆς Ἀναστάσεώς του καὶ τὸ χρησιμοποίησε στὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Λαζάρου ὡς ἱεράρχου, ἐπανέλαβε ὅ,τι κάνει ἡ ἀγιογραφία καὶ στὶς ἐμφανίσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Ἀνάσταση. Ἡ ἀνάσταση ἐπομένως τοῦ ἀγίου Λαζάρου καὶ ἡ ἐκ μέρους μας προσκύνηση τῆς εἰκόνας του εἶναι μία ἰδιαίτερη μέσα στὴν εἰκονογραφία μαρτυρία τοῦ δόγματος τῆς Ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὴν ὁποία ἐξ ἄλλου ὁμολογοῦμε καὶ

κάθε φορά που άπαγγέλλουμε στη Λειτουργία τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, ὅπου ὁμολογοῦμε ὅτι πιστεύουμε σὲ «Ἀνάστασιν νεκρῶν».

Αὐτό, κατ' ἐπέκταση, σημαίνει πὼς ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Λαζάρου μᾶς φανερώνει τὴν ἀνεκτίμητη ἀξία τοῦ ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ σώματός μας. Γιατί μ' αὐτὸ τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ σῶμα ὑπάρχουμε καὶ δροῦμε τώρα μέσα στὴν ἱστορία, καὶ μὲ τὸ ἴδιο θὰ ὑπάρχουμε καὶ αἰώνια μετὰ τὴν ἱστορία, στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία, δηλαδή, δίνει τὴν ἀπάντηση καὶ σὲ κάθε πλάνη μετεμψυχώσεως, μετενσαρκώσεως κτλ. Ἀλλὰ ἐπίσης ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Λαζάρου δείχνει καὶ τὴ μοναδικὴ ἀξία τῆς ἱστορίας, ἐπομένως καὶ τῆς κάθε στιγμῆς στὴ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Ἐδῶ πλέον ἐρχόμαστε στὸ μεγάλο θέμα τῆς ὀρθοδόξου ἀσκήσεως. Διότι διὰ τῆς ἀσκήσεως θὰ μετατρέψουμε τὴν ἱστορία ἀπὸ ἱστορία ἀρνήσεως καὶ πτώσεων σὲ ἱστορία καταφάσεως στὸν Θεὸ καὶ μετανοίας. Διὰ τῆς ἀσκήσεως θὰ ἐκφρασθεῖ πρὸς τὰ ἔξω καὶ συγκεκριμένα καὶ διὰ τοῦ σώματος (δηλ. διὰ συγκεκριμένων πράξεων ποὺ τελοῦνται ἀσφαλῶς διὰ τοῦ σώματος, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐπιτελεστοῦν ἐρήμην τοῦ σώματος) ἡ βούλησή μας γιὰ κατάφαση στὸν Θεὸ καὶ στὸ θέλημά Του, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ σωτηρία καὶ ἡ αἰωνιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως.

Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ χριστιανικὸ ἦθος τῆς πίστεως στὴν Ἀνάσταση καὶ τῆς ἀναστάσιμης ἐλπίδας ποὺ ἀπορρέει ἀπ' αὐτὴν μᾶς τὸ φανερώνει ἡ εἰκόνα τοῦ τετραήμερου καὶ φίλου τοῦ Χριστοῦ Λαζάρου. Σ' αὐτὸν καὶ τὸ Συμπόσιό μας δέεται νὰ πρεσβεύει στὸν Κύριο τῆς Ζωῆς γιὰ νὰ μᾶς σώζει ἀπὸ τὴ φθορά. Ἀπὸ κάθε φθορά, τῆς ἀμαρτίας τῆς προσωπικῆς, τῶν παθῶν, τῆς ἀμαρτίας τῆς συλλογικῆς ποὺ ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν οἰκολογικὴ φθορά, νὰ μᾶς σώζει ἀπὸ τὴ φθορὰ τῆς ὑγείας, ἀπὸ τὴ φθορὰ τῶν αἰσθημάτων μας τῆς ἀγάπης, ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ, τοῦ θανάτου. Νὰ πρεσβεύει ἀκόμη στὸν Κύριο τῆς Ζωῆς νὰ μᾶς θυμηθεῖ κατὰ τὴν Ἡμέρα τὴ Φοβερὰ καὶ νὰ μᾶς καλέσει κοντὰ Του στὸ Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, ὡς αἰώνιους φίλους Του, σὰν τὸν φίλο Του τὸν Ἅγιο Λάζαρο.

Ἀπὸ τὸ βιβλίο: «Ἐν ἐσόπτρῳ -εἰκονολογικὰ μελετήμαστα»,

ἔκδ. Μ. Π. Γρηγόρης

Πηγή: Ἱερά Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Καρέα.

Επιμέλεια: π. Στέφανος Κωστόπουλος (Καθηδρικός Ἱερός Ναός Ἁγίας Τριάδος Βύρωνος)